

Marta Wałęcka-Zdroikowa

KULTURA KSIĄŻKI W SZTUCIE POLSKIEJ PÓZNEGO ŚREDNIOWIECZA
/XIV-XV WIEK/ - KRĄG MAŁOPOLSKI¹

W Polsce późnego średniowiecza /XIV-XV wiek/ obserwujemy zjawisko ekspansji kultury piśmiennej oraz wzrost roli tekstu pisanego w życiu społecznym i intelektualnym². Zwłaszcza wiek XV jest przełomowy w społecznym procesie użytkowania książki /znaczną część zachowanych rękopisów pochodzi z tego okresu/.

Ciekawe wydaje się poruszenie następujących problemów: jak wyglądała produkcja książki, jaka była geografia i zawartość treściowa jej ośrodków, jak zmieniła się funkcja książki w okresie rękopiśmiennej książki świeckiej w porównaniu z okresem rękopiśmiennej książki monastycznej?

Produkcja książki w późnym średniowieczu różniła się od produkcji w skryptoriach klasztornych wczesnego średniowiecza. Przede wszystkim uległa ona sekularyzacji. Książka była wytwarzana głównie przez rzemieślników dla zarobku, była produktem rzemieślniczym i przedmiotem handlu. Główny ośrodek produkcji książki rękopiśmiennej to miasto, które zapewniało najlepsze warunki dla kopiowania i zbytu, ze względu na łatwo dostępne materiały piśmienne i dzieła do kopiowania oraz ze względu na istnienie kręgów odbiorców. Innymi słowy miasto zapewniało warunki materiałowo-techniczne i kulturalno-intelektualne³. Niestety przy obecnym stanie badań nie jest możliwe określenie ani wielkości produkcji, ani karier zawodowych ludzi, którzy książki wytwarzali.

Istniała grupa profesjonalistów tzw. *cathedrales*⁴, prawie wyłącznie zajmujących się wytwarzaniem ksiąg poprzez wszystkie etapy, począwszy od przepisywania /dobór liter, ustalenie liczby stron i kolumn, zaplanowanie i zostawienie miejsca na inicjały i miniatury/, zdobienia, zebrania składek, do weryfikowania treści, korekty miniatur i oprawienia. Jest to niemal modelowy schemat wytwarzania. Częściej katedralisi tylko przepisywali tekst

1 "jako organizatorzy produkcji - załatwiali dla swych klientów iluminacje i oprawę kodeksu"⁵. Produkowali oni przede wszystkim kodeksy luksusowe, zawierające teksty monumentalne: sakralne lub prawnicze i prawdopodobnie także o innej treści, mniej cenne, które jednak nie zachowały się. Pierwsze wzmianki o polskich katedralisach pochodzą z XIV/XV wieku, ostatnie pokolenie zakończyło działalność około 1520 roku. Katedralisi nie stworzyli własnego cechu, lecz wchodziłi w skład innych, np. malarzy, co było zresztą charakterystyczne w tym okresie dla tego typu zawodów⁶.

Największym skupiskiem katedralisów był Kraków. Znanych jest 10 zawodowych kopistów tu działających m.in.: Wacław Żydek z Oświęcimia, Maciej z Drohiczyzna, Jan z Sambora, Stanisław z Szydłowa, Abraham. Katedralisi działali też w innych ośrodkach miejskich. Ich działalność zanotowano w Poznaniu, Płocku, Gdańsku, Iwowie.

Kopiowała na zlecenie także grupa inteligencji miejskiej, czerpiąc z tego zyski. Ta działalność kaligrafa-kopisty była niejako marginesem ich pracy. Zajmowali się nią bowiem nauczyciele o wykształceniu uniwersyteckim lub tacy, którzy otarli się o uniwersytet. Otrzymywali oni zlecenia na kopiowanie potrzebnych tekstów, np. w okresie chrystianizacji Litwy, kiedy wzmożło się zapotrzebowanie na treści propagandy polityczno-religijnej. Natomiast notariusze publiczni, pisarze kancelaryjni lub sądowi - grupa marnie zarabiająca, ale kształcona w kaligrafii i biegła w odczytywaniu różnych rodzajów pisma - sporządzali ozdobne kodeksy praw. Zwyczaj takiej pracy istniał nie tylko w dużych, ale prawdopodobnie również w mniejszych miastach.

Obserwuje się tu łączenie zawodów związanych z wytwarzaniem książek i innymi zawodami. O ile w pracy nauczyciela czy pisarza kontakt z pismem wpływa ze specyfiki zawodu, o tyle zajmowanie się przepisywaniem przez rzemieślników umacniałoby twierdzenie o upowszechnieniu kultury pisanej w późnośredniowiecznych ośrodkach miejskich.

Oprócz zawodowych kopistów, rzemieślników świeckich i tych, którzy przepisywali na własny użytek, kontynuowały działalność skryptoria kościelne. Produkowały one dla własnych potrzeb, ale ponieważ była to produkcja niewystarczająca zatrudniały kopistów z zewnątrz płacąc za realizację zamówień, co było charak-

terystyczne dla późnego średniowiecza. Zarobkowo zajmowały się przepisywaniem niektóre klasztory żeńskie, np. Norbertanek w Żukowie na Pomorzu oraz prawdopodobnie Bractwo Wspólnego Życia w Chełmnie /na razie przypisano Bractwu z całą pewnością jeden rękopis, ale nie wiadomo, czy powstał on w Chełmnie, czy został przywieziony przez członków Bractwa ze Zwolle/⁷.

Książki, które powielano w mieście, to głównie teksty szkolne i teologiczne. Przywożono je z innych ośrodków uniwersyteckich, wypożyczano z różnorodnych księgozbiorów do kopiowania. Zwiększał się krąg odbiorców i oddziaływanie książki.

Nieco uwagi również należałoby poświęcić wyglądowi zewnętrznemu późnośredniowiecznych książek.

Na podstawie badań dokonanych przez Wacławą Szelińską⁸ w zbiorach bibliotecznych z XV i początku XVI wieku, należących do profesorów Uniwersytetu Krakowskiego, można pokusić się o pewne uogólnienia dotyczące tej kwestii.

Otóż kodeks średniowieczny to głównie kodeks pergaminowy. Pis-mo, którego używano było starannie dobierane i uzależniane od treści. Szczególną dbałość o jego elegancję, a nawet wytworność obserwujemy w dziełach podstawowych każdej dziedziny, np. księgi liturgiczne w teologii czy zwody justyniańskie w prawie cywilnym. Najczęstszym rodzajem pisma szybkiego była kursywa, nadążająca za tokiem myśli lub wykładu, skracająca czas pisania, a przez to obniżająca cenę i bardziej osiągalna dla nabywcy.

Najprostszym sposobem zdobnictwa tekstu było rubrykowanie. Cel jego zastosowania był dwójaki: estetyczny oraz użytkowy dla szybkiej orientacji w tekście.

Stosowano również kolor niebieski przemiennie z ozerwonym dla podkreślenia liter inicjalnych, kwestii, akapitów, rozdziałów.

Na szczególną uwagę wśród środków zdobniczych stosowanych w średniowiecznych rękopisach zasługują miniatury. Na ogół precyzyjne, zachwycają doskonałością rysunku i dużym poczuciem kolorystyki.

Oprawy kodeksów były bardzo różnorodne - od opraw domowych z mocnej, świńskiej skóry, czasem barwionych, z nieskomplikowanym wzorem geometrycznym, aż po kompozycje wyszukane, ciekawe, o bogatej ornamentyce.

W ścisłym związku z rodzajem kodeksu pozostawała jego ocena. Z reguły wysoka podnosiła się automatycznie przy bogato ilumino-

wanych rękopisach pergaminowych, zwłaszcza luturgicznych. Cena książki luksusowej utrzymywała się na stałym poziomie 20-100 florenów. W późnym średniowieczu wraz z umasowieniem książki istniała tendencja do obniżki cen⁹.

W Polsce XIV i XV w. można wyróżnić, ze względu na rangę polityczno-gospodarczą oraz stopień nasycenia producentami i odbiorcami książek, pewne ośrodki jej kultury:

- 1/ grupa miast głównych /Kraków, Lwów, Płock, Gniezno, Gdańsk, Elbląg, Toruń, Poznań/
- 2/ grupa miast średnich /np. Sandomierz, Przemyśl, Kalisz/
- 3/ miasteczka i wsie.

Wśród miast polskich i z Polską związanych, poprzez kontakty kulturalno-gospodarcze i przepływ intelektualistów, największe znaczenie gospodarcze i polityczne w XIV wieku osiągnął Kraków, stając się w późnym średniowieczu także silnym ośrodkiem kultury książki. Było to związane z istnieniem Uniwersytetu, innych szkół i koncentracją produkcji książki w tym mieście.

Na podstawie wyżej wspomnianych badań, przeprowadzonych przez W. Szelińską, znamy zawartość treściową większości zachowanych bibliotek profesorów Uniwersytetu Krakowskiego i kierunek rozwoju tych zbiorów - od prostych nieproblemowych do wielodziałowych, nowoczesnych. Oprócz dziedzin typowych dla tego rodzaju zbiorów, tzn. teologii, filozofii i prawa w miarę specjalizacji znajdujemy kodeksy z zakresu medycyny, astrologii, astronomii i matematyki. Zgromadzono tu także dokumenty dotyczące współczesnych wydarzeń światowych, np. soborów w Konstancji i Bazylei /traktaty antyhusyckie/. Zbiory książkowe krakowskich uczonych przynoszą również bogaty materiał w zakresie recepcji idei humanizmu przez Uniwersytet Krakowski. Książka była czynnikiem kontaktu profesorów z ośrodkami myśli naukowej i kulturalnej, ośrodkami produkcji książek ówczesnego świata i kraju.

Te księgozbiory profesorskie, zbierane przez całe życie, często były zapisane testamentowym włączane do księgozbioru uniwersyteckiego /np. biblioteka T. Strzemińskiego¹⁰/ i nadal służyły odbiorcom¹¹. Wypożyczano je do kopiowania m.in. studentom, księżom parafialnym i dzięki temu rozchodziły się po innych ośrodkach. Do księgozbioru uniwersyteckiego włączano także książki pochodzące od profesorów obcych uczelni¹².

Dla rozwoju biblioteki uniwersyteckiej miały również znaczenie bursy i ich księgozbiory "jako ośrodki, w których powstało wiele książek rękopiśmiennych. Tu bowiem wykładano i dyskutowano, tu spisywano wykłady i zapisywano treść dysput oraz przepisywano całe dzieła dla zarobku"¹³. Niktę wiadomości istnieją o księgozbiorach studenckich. Prawdopodobnie ubożsi przepisywali na własny użytek; zamożniejsi posiadali biblioteki zawierające kilka lub kilkanaście kodeksów /Klemens z Myślenic miał nawet 29 książek/¹⁴. Były to głównie teksty szkolne z zakresu sztuk wyzwolonych, teologii, historiografii i teksty pożyteczne w przyszłej pracy zawodowej. Biblioteki te nie zawsze były trwałe, zwykle po skończeniu studiów właściciel przekazywał teksty szkolne innym studentom.

Uniwersytet spełniał ważną rolę ośrodka kultury książki także dlatego, że zajmował się kopiowaniem książek, które potem, wraz z uczniami rozchodziły się po szkołach prowincjonalnych, gdzie były dalej kopiowane.

W kręgu polskich miast głównych późnego średniowiecza na uwagę zasługują biblioteki katedralne. Przemiany wywołane upowszechnieniem pisma i kultury piśmienniczej sprawiły, że księgozbiory te były bogate i zróżnicowane treściowo. Wzbogacały je dodatkowo dary prywatnych posiadaczy. W Krakowie i Gnieźnie w skład bibliotek kapitulnych wchodziło kilka zespołów - księgozbiór kapitulny, biblioteki wikariuszy.

Model idealny zasobu treściowego stanowił zbiór składający się z dzieł o charakterze podręczników fachowych /księgi liturgiczne, do edukacji religijnej i prawa kanonicznego, zbiory kazań/, dzieł szkolnych na poziomie trivium, literatury rozrywkowej /exempla, hagiografia/. Od takiego modelu nie odbiegały biblioteki kapituł: krakowskiej, gnieźnieńskiej i płockiej.

Stabilizacja organizacji biblioteki, pojawienie się w XV wieku przepisów określających sposoby przechowywania, organizacji, a zwłaszcza udostępniania zbiorów spowodowały, przy jednoczesnym dużym zapotrzebowaniu na słowo pisane, zwiększenie kręgu użytkowników. Korzystali z bibliotek katedralnych nie tylko kanonicy i duchowni katedralni, którym przysługiwało to z urzędu, ale także ludzie z zewnątrz, spoza kręgu katedry - kler parafialny, ludzie świeccy z grupy możnych.

Miejskie instytucje świeckie, takie jak kancelaria królewska czy kancelarie miejskie, posiadały księgozbiory fachowe niezbędne do pracy. Część ksiąg była własnością prywatną, ale część służyła do użytku wspólnego. Formularzowe księgi pisania dokumentów, podręczniki prawno-histeryczne, zbiory praw i ustaw to podstawowy zasób treściowy tego typu biblioteki. Poszerzenie zakresu tematycznego obserwujemy w bibliotekach radzieckich¹⁵.

W okresie późnego średniowiecza rozkwitły biblioteki prywatne: duchowieństwa /biskupów, kanoników, szeregowych przedstawicieli duchowieństwa/, możnowładców i szlachty. Miało to miejsce zwłaszcza w kręgu miast głównych, a podyktowane było szerokim użyciem pisma, potrzebą kontaktu z różnego rodzaju tekstem. Choć biblioteki biskupów są mało znane, ale na podstawie zbiorów Zbigniewa Oleśnickiego, Tomasza Strzemińskiego, Jakuba z Sienna można wyciągnąć wnioski o zamiłowania bibliofilskie, które były połączone z potrzebami zawodowymi. Jest to zapowiedź pojawienia się w XVI wieku nowego typu księgozbioru. Księgozbiory kanoników służyły pomocą przy wykonywaniu zawodu. Wśród typowego zestawu /teksty i komentarze prawnicze, traktaty kościelno-polityczne/ zdarzały się teksty literackie, historyczne, geograficzne. Dowodem roli pisma i książki był rozwój bibliotek szeregowych przedstawicieli duchowieństwa - grupy licznej w miastach. Zestaw, w skład którego wchodziły zbiory kazań i podręczniki dla słuchania spowiedzi stał się w XV wieku obowiązkiem dla tej grupy ludzi. Trwanie biblioteki duchownego było związane z długością życia właściciela. Po jego śmierci zbiory często ulegały rozproszeniu.

Potrzeba znajomości prawa świeckiego, kanonicznego i praw miejskich zmuszała do kontaktu z książką szlachtę i możnowładztwo. Jednak krąg ich lektur nie ograniczał się wyłącznie do treści zawodowych, był znacznie szerszy. Ekspansja rozwoju pisma, które zaczynało zastępować przekaz ustny, doprowadziła np. do spisania legend rodowych. Na temat księgozbiorów rodziny królewskiej aż do czasów Kazimierza Jagiellończyka, z wyjątkiem zbioru królowej Jadwigi, brak jest bliższych danych, chociaż w drugiej połowie XV wieku zaczynają kształtować się biblioteki rodziny królewskiej i samych panujących.

Materiał źródłowy zachowany do naszych czasów jest nikły. Książki ulegały rozproszeniu i zagubieniu, przez co nie dają

całościowego obrazu zbioru związanego z konkretną osobą czy grupą społeczną. Wiele kodeksów zostało zniszczonych, część z nich, te najbardziej popularne, w trakcie użytkowania. Dlatego nawet do tych ksiązek, które pozostały, należy podchodzić bardzo ostrożnie. Często mogą one pokazywać wypaczony obraz zainteresowań właścicieli i stopnia swej poczytności. Jedno jest pewne - książka znajdowała się w rękach przedstawicieli różnych stanów i klas społecznych, duchownych wszystkich stopni, możnowładztwa, szlachty, nauczycieli, urzędników, kupców. Była im potrzebna przy wykonywaniu zawodu, do rozrywki i jako oznaka prestiżu społecznego. Ludzie interesowali się różnymi tekstami, które bogaci sprowadzali z zagranicy lub kupowali w kraju, a uboższy zdobywali je drogą koplowania. Książka zapewniała kontakty międzynarodowe, dzięki wędrowności upowszechniała pewne idee, wyplerając przekaz ustny. Zmiany w traktowaniu książki późnośredniowiecznej odzwierciedliły się również w jej wyglądzie. Obok książki luksusowej pojawiła się tańsza, obok pisma kodeksowego - codziennie, kursywne, tzw. minuskuła gotycka, szybsza w pisaniu. Postęp w produkcji pergaminu sprawił, że kartki stały się cieńsze, bielsze i bardziej miękkie. Zgodnie z zapotrzebowaniem zmniejszył się format, książka stawała się poręczna, łatwa w użyciu. Wraz ze zmianą sposobu produkcji, w późnym średniowieczu obniżyła się cena książek, co również zwiększyło ich dostępność.

Zmiana w traktowaniu książki w okresie rękopiśmiennej książki świeckiej jest szczególnie widoczna w porównaniu z jej funkcją w okresie poprzednim - okresie rękopiśmiennej książki monastycznej /koniec VI-XII w./. Książka była wtedy zmonopolizowana w klasztorach i instytucjach kościelnych, a jej funkcja magiczno-sakralna wywodziła się z kultury hellenistycznej i orientalnie antycznej. Księgę traktowano jako rzecz świętą, której nikt z ludzi nie powinien dotykać. Bardzo wyraźnie jest to widoczne w miniature dedykacyjnej, w księdze podarowanej Mieszkowi II przez Matyldę księżną Lotaryngli. Na wizerunku księżna podaje księgę przez tkaninę płaszcza, nie dotykając jej rękoma. Było to, według ceremoniału rzymskiego i bizantyjskiego, dowodem czci dla tego świętego podarunku. Wielką moc miały także litery, które pozwalały słyszeć mowę nieobecnych. Wygląd ksiąg podkreślał jeszcze dodatkowo ich magiczność. Były one skarbem, a jednocześnie cenną relikwią. Podstawowy tekst stanowiła Biblia - słowo

święte objawione przez Boga oraz księgi liturgiczne. Istniały także teksty szkolne i historiograficzne, te ostatnie miały również pewien charakter sakralny, przedstawiały bowiem działalność Boga na przestrzeni dziejów. Teksty te były zresztą, w okresie książki monastycznej, stosunkowo nieliczne.

Przekonanie o charakterze magiczno sakralnym miało szersze podłoże społeczne, co znalazło wyraz w anegdotach i legendach wczesnego średniowiecza. Jednocześnie przypisywanie książkom tych właściwości ograniczało zasięg ich oddziaływania. Zasadniczym środkiem transmisji społecznej był przekaz ustny, związujący bezpośrednio nadawcę z odbiorcą. Pismo było przywilejem, z którego korzystali nieliczni duchowni i uczeni.

Tak więc zmiana, która dokonała się w traktowaniu książki w późnym średniowieczu, miejsce, jakie zajęła ona w społecznym procesie komunikowania, sprawiły, że książka jest aż do dziś aktywnym podmiotem w rozwoju kultury.

Przy rozważaniach dotyczących kultury książki w Polsce w XIV i XV wieku nasunął się niezwykle ciekawy problem, a mianowicie czy późnośredniowieczna ekspansja tekstu pisanego miała swoje odbicie w sztuce tego okresu. I czy, z kolei, sztuka kształtowała społeczeństwo poprzez propagowanie idei i poprzez kodowanie w świadomości społecznej pewnych symboli związanych ze zjawiskiem ekspansji tekstu pisanego. Postanowiono bliżej zająć się tym problemem. Na wybór sztuki małopolskiej miało wpływ kilka względów. Przede wszystkim doniosła rola, jaką odgrywała Małopolska, zwłaszcza w XIV i XV wieku. Nie bez znaczenie pozostawał tu fakt, że Kraków - stolica państwa i diecezji - był jednocześnie silnym ośrodkiem kultury książki, o czym już wspomniano wyżej. Ponadto sztuka małopolska ma swoiste cechy odróżniające ją od sztuki innych części kraju. Aby zgromadzić potrzebny materiał wybrano wydawnictwa albumowe i opracowania zawierające reprodukcje dzieł sztuki z XIV i XV wieku. Już przy tym wstępnym wyborze okazało się, że na skutek "selekcji naturalnej" zachowało się niewiele dzieł sztuki, zwłaszcza z XIV i pierwszej połowy XV wieku. Dodatkowe ograniczenia stanowi reprodukcowanie dzieł o wysokich walorach artystycznych, z pominięciem mniej wartościowych, powtarzanie tych samych dzieł sztuki oraz luki w ich opracowaniu. Starano się zgromadzić materiał różnorodny pod względem formalnym. Kryterium przydatności było

występowanie w dziele sztuki książki, materiałów i narzędzi pisarskich, pisma. Zbiór, który powstał w ten sposób zawiera oczywiście materiał częściowy, stanowi próbę orientacyjną.

Postawiono następujące pytania: czy i jakie wzorce w zakresie kultury książki były propagowane w Polsce w XIV i XV wieku, czy istniały przedstawienia /tematy/, w których powtarzał się motyw ikonograficzny - książka, czy istnieli ludzie lub ich grupy, którym w przedstawieniach ikonograficznych towarzyszy książka, czemu służyło pismo umieszczane w dziełach sztuki?

Poszukiwanie i gromadzenie materiału, który miał dopomóc w odpowiedzi na te pytania dało w efekcie katalog rejestrujący różnorodne dzieła sztuki powstałe w XIV i XV wieku w okręgu małopolskim, w których występuje książka, materiały i narzędzia pisarskie, pismo. Każda pozycja katalogowa jest uporządkowana w sposób następujący:

Numer kolejny, oznaczony cyframi rzymskimi.

1. Temat, tzn. zaznaczenie występowania książki, pisma, materiałów i narzędzi pisarskich w dziełach sztuki. W miarę możliwości podanie bliższych szczegółów, np. rodzaju oprawy książki, właściciela.
2. Rodzaj dzieła sztuki - obraz, rzeźba, miniatura, witraż, malarstwo ścienne etc.
3. Opis ikonograficzny - określenie tytułu sceny, postaci i miejsca przez nie zajmowanego.
4. Miejsce powstania, autor, data.
5. Pierwsi właściciele, użytkownicy lub miejsce pochodzenia dzieła sztuki.
6. Przechowywanie obecnie dzieła sztuki, tam gdzie jest to możliwe podanie danych inwentarzowych.
7. Napisy występujące w dziele sztuki.
8. Dane identyfikacyjne źródła /skrót/¹⁶ i numer reprodukcji według opracowania.

W dalszym opracowaniu materiału zastosowano układ chronologiczny: XIV w., XV w., daty roczne, z tym że jeżeli przypuszcza się, że dzieło sztuki mogło powstać w pewnym okresie, np. 1477-1489, porządkuje się według daty wcześniejszej, tj. 1477.

Wydaje się, że układ chronologiczny pozwala, w tym wypadku, na najbardziej przejrzyste ułożenie materiału i tworzy zwartą całość. W katalogu umieszczono opisy dwóch płaskorzeźb nagrob-

nych /XLIX, L/, które pochodzą z Gniezna i Włocławka. Obecność ich jest jednak uzasadniona osobą twórcy, Wita Stwosza, nierozwalnie związanego z kręgiem krakowskim.

KATALOG

- I. 1. KSIĘGI: otwarta - na pulpicie, należące do Marii, zamknięta - w rękę św. Pawła.
NAPISY na wstęgach od archanioła i postaci kobiecej.
2. Ornat perłowy.
 3. Zwiastowanie. Scena środkowa - Maria stoi przed pulpitem, z prawej strony klęczy archanioł, z lewej - siedzi św. Paweł, u dołu - św. Paweł pustelnik protegujący kobietę z dwójgłębem dzieci, u góry - prawdopodobnie św. św.: Józef, Jan Ewangelista, Maria.
 4. XIV w.
 5. Klasztor OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie.
 6. Klasztor OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie.
 7. Napisy: zatarte.
 8. A.Przeździecki, E.Rastawiecki nr 19 Kk.
- II. 1. KSIĄŻKI nieduże - otwarta w rękę św. Wojciecha, zamknięta u św. Stanisława.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - fragment ołtarza szafowego.
 3. Stojące postacie w strojach pontyfikalnych, strona lewa - św. Wojciech, strona prawa - św. Stanisław.
 4. XIV w.
 5. Katedra w Krakowie.
 6. Katedra w Krakowie.
 7. Napisy: częściowo zatarte.
 8. A.Przeździecki, E.Rastawiecki, nr 18 I.
- III. 1. KSIĄŻKA zamknięta, bogato oprawna w rękę Dzieciątko Jezus.
2. Obraz /tempera na drewnie/.
 3. Widoczna do pasa postać Madonny z Dzieciątkiem na lewym rękę, przedstawienie Hodegetrii.
 4. Mógł powstać w kręgu kultury artystycznej czasów Ludwika Węgierskiego. Nieznany malarz.
 5. Kościół OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie.
 6. Kościół OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie.
 8. M.Walicki, nr 2.

- IV. 1. KSIĘGI leżące na podłodze, bogato oprawne, otwarte w rękach uczonych, zamknięta na półce. KARTA złożona, leżąca na stole.
NARZĘDZIA PISARSKIE.
2. Obraz - fragment ołtarza Matki Boskiej Bolesnej.
 3. Dysputa Doktorów /ew. z Doktorami/. Po stronie lewej Jagiełło, po stronie prawej Hieronim z Pragi, za nimi trzech akademików krakowskich, w głębi półka.
 4. XV w.
 5. Kaplica Jagiellońska w Katedrze w Krakowie.
 8. A.Przeździecki, E.Rastawiecki, nr 23 S.
- V. 1. NAPIS na wstędze od fundatora.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - awers skrzydło lewe.
 3. Duża postać św. Bartłomieja z mieczem w lewej ręce proteguje klęczącego fundatora o wyglądzie mieszczanina /postać mała/.
 4. Kraków, nieznanymi malarz pod wpływami czeskimi, 1 ów. XV w.
 6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. 92558 /ze zbiorów Jana Matejki/.
 7. Napis: MISERERE MEI DE /US/.
 8. M.Walicki, nr 6.
- VI. 1. KSIĄŻKA w prostej oprawie, zamknięta w ręku św. Jana.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - obraz środkowy pierwotnego tryptyku.
 3. Ukrzyżowanie. Centralna postać to Jezus wiszący na krzyżu, z lewej strony stoją - żołnierz Longin przebijający włócznią bok Jezusa, niżej - Matka Boska, z prawej - św. Jan i żołnierz.
 4. Szkoła sądecka, 2 ów. XV w.
 5. Kościół parafialny w Korzennej.
 6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. 1787.
 8. M.Walicki, nr 13.
- VII. 1. KSIĘGI otwarte i zamknięte w rękach duchownych.
2. Płaskorzeźba.
 3. Stojące postacie duchownych.
 4. Kunad /Konrad?/, 1341-1346.
 5. Katedra na Wawelu, nagrobek Władysława Łokietka.
 6. Katedra na Wawelu, nagrobek Władysława Łokietka.
 8. T.Dobrowolski 1, nr 70.

- VIII. 1. KSIĘGA otwarta na pulpicie przed Marią.
2. Miniatura.
3. Zwiastowanie. Strona prawa - na podwyższeniu stoi Maria, strona lewa, dół - klęczący archanioł.
4. Kopista Szymon /?/, 1405-1422.
5. Antyfonarz nr 1, Fol. 222 r.
6. Kościół Bożego Ciała w Krakowie
8. H. Pleńkowska, nr 8.
- IX. 1. KSIĘGA otwarta na pulpicie przed Marią.
2. Witraż
3. Zaśnięcie Matki Boskiej. Maria klęczy w otoczeniu apostołów.
4. Około 1420.
5. Kościół Bożego Ciała w Krakowie.
6. Kościół Bożego Ciała w Krakowie.
8. T. Dobrowolski 1, nr 116.
- X. 1. KSIĘGA otwarta w rękę św. Augustyna.
NAPIS w księdze.
2. Malowidło ściennie.
3. Św. Augustyn nadający regułę. W środku św. Augustyn siedzi na tronie w mitrze biskupiej, po obu stronach klęczy po pięciu mnichów. U dołu - małe postacie /prawdopodobnie XIV w./ strona lewa - mnich, strona prawa - stary mężczyzna.
4. Przed 1423.
5. Kościół św. Katarzyny w Krakowie.
6. Kościół św. Katarzyny w Krakowie.
7. Napis /pierwsze słowa reguły/: ANTE OMNIA FRATRES AMETUR DEUS, DEINDE PROXIMUS.
8. Z. Ameisenowa nr 2.
- XI. 1. NAPIS na tabliczce.
2. Miniatura.
3. Zwiastowanie. Strona prawa - na podwyższeniu stoi Maria, dół, strona lewa - klęczący archanioł.
4. Po 1423.
6. Antyfonarz Zbigniewa Oleśnickiego, Archiwum Kapitulne w Krakowie.
7. Napis: AVE ...
8. T. Dobrowolski 1, nr 145.

- XII. 1. KSIĘGA zamknięta w ręku św. Grzegorza.
NAPIS na ramie.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - epitafium Wierzbiety z Branice.
3. Scena adoracji Madonny z Dzieciątkiem przez Wierzbietę z Branice, którego poleca św. Grzegorz. Strona lewa - Madonna z Dzieciątkiem, strona prawa - św. Grzegorz, dół - mała klęcząca postać Wierzbiety w zbroi, z obu jego stron tarcze herbowe Gryf /lewa/ i Leliwa /prawa/.
4. Kraków /?/, Malarz Małopolski, około 1425.
5. Kościół parafialny w Ruszozoy koło Krakowa.
6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. Dzp. 12157/77852 N.D.12.
7. Napis: /A/RNO DNI MILLESSIMO CCCC^oXXV^o SABBATO IN DIE SANCTI VITI OBYT NOBILIS STRENUUSQUE VIR DOMINUS WIRZ-BYANTHA HERES DE BRANICE DAPIFER CRACOVIENSIS.
8. M. Walicki, nr 4.
- XIII. 1. KSIĘGA zamknięta, w prostej oprawie, na kołanach Otylii.
2. Obraz /tempera na drewnie/.
3. Trzy święte: prawdopodobnie Marta, Agnieszka, Otylia /od lewej/ siedzą na ławie i prowadzą rozmowę, każda trzyma w ręku atrybut swojej świętości.
4. Kraków, Ziemia Sąddecka /?/, nieznanymi malarz pod wpływami czeskimi, około 1430.
5. Katedra w Sandomierzu.
6. Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu, nr inw. 966.
8. M. Walicki, nr 7.
- XIV. 1. KSIĄŻKI: zamknięta, leżąca na krześle, własność Marii, otwarte w rękach apostołów.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - awers skrzydła tryptyku.
3. A. Adoracja Dzieciątka. Centralną postacią jest klęcząca przed znajdującym się z lewej strony Dzieciątkiem, Maria. B. Zaśnięcie Marii. Maria w otoczeniu 12 apostołów, nad nią wśród apostołów postać Jezusa unoszącego Marię na prawym ręku.
4. Kraków, Ziemia Sąddecka /?/, Malarz Małopolski, około 1430-1440.
5. Kościół parafialny w Ptaszkowej.

6. Muzeum Diecezjalne w Tarnowie, nr inw. 154.
 8. M. Walicki, nr 10.
- XV.
1. NAPIS na wstędze między Marią a Symeonem.
 2. Obraz /tempera na drewnie/.
 3. Misericordia Domini. Centralną postacią jest Jezus krwawiący z ran, stojący w grobie, strona lewa - Matka Boska, strona prawa - starzec Symeon.
 4. Szkoła sądecka, około 1430-1450.
 5. Kościół parafialny w Zbylitowskiej Górze koło Tarnowa.
 6. Muzeum Diecezjalne w Tarnowie, nr inw. 149.
 7. NAPIS: ET TUAM IPSIUS ANIMAM GLADIUS DOLORIS PERTRANSIBIT S/IMBONIS/ C/ANTICUM/.
 8. M. Walicki, nr 22.
- XVI.
1. KSIĄŻKA otwarta, leżąca na pulpicie przed Marią.
 2. Malowidło ściennie.
 3. Zwiastowanie. Maria siedzi z prawej strony /w głębi pulpitu/, z lewej - klęczy anioł.
 4. Po 1436.
 5. Klasztor Franciszkanów w Krakowie.
 6. Klasztor Franciszkanów w Krakowie.
 8. A.M. Olszewski, nr 4.
- XVII.
1. KSIĘGI zamknięte, w rękach biskupów.
 2. Malowidło ściennie - fragment.
 3. Szereg biskupów siedzących na ławie w strojach pontyfikalnych.
 4. Około 1436, przed 1450.
 5. Kościół św. Jerzego w Krakowie.
 6. Kościół św. Jerzego w Krakowie.
 8. Z. Ameisenowa, nr 7.
- XVIII.
1. KSIĘGA zamknięta, w bogatej oprawie, w ręku św. Jana Ewangelisty.
NAPISY na wstęgach w rękach /1/ Matki Boskiej, /2/ św. Jana Ewangelisty.
 2. Obrazy /tempera na drewnie/ - awersy skrzydeł tryptyku.
 3. Dwie duże stojące postacie - Matki Boskiej i św. Jana Ewangelisty.

4. Krąg sądecki. Malarz Małopolski, około 1440.
 5. Kościół św. Anny w Czechowie koło Brzeska.
 6. Muzeum Diecezjalne w Tarnowie, nr inw. 179.
 7. Napisy: /1/ IHU FILII MI MISER /ERE/ BI
/2/ IHU FILII DAV /ID/ MISER /ERE/ ILLI
 8. M. Walicki nr 12.
- XIX.
1. KSIĘGA zamknięta, w rękę św. Mikołaja.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - obraz środkowy tryptyku.
 3. Święty Mikołaj siedzi na tronie /ławie/ w stroju pontyfikalnym.
 4. Szkoła sądecka, około 1440 lub Mistrz Postaci Tronujących.
 5. Kaplica przydrożna w Zarzeczcu koło Bielska.
 6. Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, nr inw. 294.
 8. M. Walicki nr 20.
- XX.
1. NAPISY /1/ na wstędze w rękę Jana z Ujazdu, /2/ na ramie.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - epitafium Jana z Ujazdu.
 3. Strona prawa - siedząca Madonna z Dzieciątkiem, na kolanach, strona lewa - klęczący Jan z Ujazdu w zbroi, w lewym górnym rogu herb Śreniawa.
 4. Malarz Małopolski, około 1450.
 5. Kościół parafialny w Czechowie koło Brzeska.
 6. Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu.
 7. Napisy: /1/ MISERERE MEI DEUS
/2/ góra - ANNO DOMINI MILLESIMO CCC^o
QUINQUAGESIMO SABATO PROXIMO POST SANCTI
IOHANNIS
dół - BAPTISTE OBIIIT NOBILIS DOMINUS
IOHANNES DE UGYASD ORATE PRO EO AMEN
 8. M. Walicki, nr 5.
- XXI.
1. NAPISY na wstęgach w rękach /1/ Marii i /2/ archanioła.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - rewersy skrzydeł tryptyku.
 3. Zwiastowanie. Skrzydło lewe - stojąca Maria, skrzydło prawe - klęczący archanioł Gabriel.
 4. Szkoła sądecka, po 1450.
 5. Kościół parafialny w Łopusznej koło Nowego Targu.
 6. Kościół parafialny w Łopusznej koło Nowego Targu.

7. Napisy: /1/ ECCE ANCILLA DOMINI FIAT MIHI SECUNDUM
VERBUM TUUM
/2/ AVE GRATIA PLENA DOMINUS TECUM BENEDICT /A/
8. M. Walicki, nr 24.
- XXII. 1. KSIĘGI zamknięte, w prostych oprawach, w rękach św.
św.: Pawła, Jana Ewangelisty, Leonarda, Bernardyna
Sieneńskiego.
NAPISY na wstęgach, w rękach aniołów /1/, /2/, /3/, od
św. Grzegorza /4/.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - tryptyk.
3. Obraz środkowy. Koronacja Matki Boskiej przez Trójcę
św. Środek - Matka Boska, strona prawa - Bóg, strona
lewa - Jezus, góra - Duch św., góra - aniołowie, dół
strona prawa - anioł, strona lewa - św. Grzegorz pa-
pież. Awersy. Stojące postacie świętych. Lewy - Anto-
ni Pustelnik, Franciszek z Asyżu, prawy - Leonard,
Bernardyn Sieneński. Predella. Środek - chusta św.
Weroniki, strona prawa - św. św.: Paweł i Jan Ewan-
gelista, strona lewa - św. św.: Andrzej i Piotr.
Zwieńczenie. Popiersia świętych - Katarzyny, Małgo-
rzaty, Agnieszki, Barbary.
4. Szkoła sądecka, po 1450.
5. Kościół parafialny w Łopusznej koło Nowego Targu.
6. Kościół parafialny w Łopusznej koło Nowego Targu.
7. Napisy: /1/ REGINA CELI LETARE ALLELUYA
/2/ QUIA QUAM MERUISTI PORTARE ALLELUYA
/3/ RESUR/R/EXIT SICUT DIXIT ALLELUYA
/4/ ORA PRO NOBIS DEUM
8. M. Walicki, nr 25.
- XXIII. 1. KSIĘGI zamknięte, w ozdobnych oprawach, w rękach świę-
tych biskupów: Wojciecha, Mikołaja, Marcina, Stanisła-
wa.
NAPISY nad głowami biskupów.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - awersy skrzydeł trypty-
ku.
3. Cztery postacie biskupów w strojach pontyfikalnych.
4. Malarz Małopolski, około 1460.
5. Kościół św. Marka w Żywcu.
6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. 73667.

7. Napisy: S.MARTINUS
S.NICOLAUS
8. M.Walicki, nr 37.

- XXIV.
1. KSIĘGA otwarta, na kolanach Marii.
NAPIS na wstędze w rękę archanioła.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - kwatera poliptyku.
 3. Zwiastowanie. Strona prawa - siedząca Maria, strona
lewa - klęczący archanioł.
 4. Nieznany malarz, około 1460.
 5. Kościół parafialny w Siennie.
 6. Muzeum Narodowe w Warszawie, nr inw. 12464.
 7. Napis. AVE GRATIA PLENA DOMINUS TECUM.
 8. M.Walicki, nr 43.

- XXV.
1. KSIĘGA otwarta, w rękę św. Wojciecha.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - awers skrzydła polityku.
 3. Św. Wojciech w stroju pontyfikalnym.
 4. Malarz Małopolski, po 1460.
 5. Kościół parafialny w Kasinie Wielkiej.
 6. Muzeum Diecezjalne w Tarnowie, nr inw. 330.
 8. M.Walicki, nr 58.

- XXVI.
1. KSIĘGI zamknięte, w ozdobnych oprawach, w rękach świę-
tych, mała w rękę Jezusa.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - obraz środkowy tryptyku.
 3. Sacra Conversazione. Tronująca Madonna z Dzieciątkiem
w otoczeniu św. św. Jakuba młodszego i Mateusza, dół -
klęczą - opat i mnich benedyktyński.
 4. Mistrz Tryptyku z Tuchowa, około 1460/1470.
 5. Kościół parafialny w Tuchowie.
 6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. 7140.
 8. M.Walicki, nr 47.

- XXVII.
1. NAPISY na wstęgach /1/ od Jezusa, /2/ od św. Pawła.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - rewers skrzydła lewego try-
ptyku.
 3. Nawrócenie św. Pawła. Paweł w otoczeniu rycerzy na ko-
niach, umieszczeni w pejzażu, nad nimi Jezus.
 4. Mistrz Chórów, około 1467.
 5. Kaplica św. Trójcy w Katedrze w Krakowie.

7. Napisy: /1/ SAULE, SAULE QUID ME PERSEQUEERIS
/2/ DOMINE QUID ME VIS FACERE
 8. M. Walicki, nr 66.
- XXVIII.
1. KSIĘGI zamknięte, w bogatych oprawach, w rękach świętych, w rękę Jezusa.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - obraz środkowy tryptyku.
 3. Sacra Conversazione. Stojąca Maria z Jezusem na rękę. w otoczeniu św. św. Filipa i Jakuba mł.
 4. Nieznany malarz, około 1470.
 5. Cerkiew filialna w Wołowcu.
 6. Muzeum Narodowe w Warszawie, nr inw, 76650.
 8. M. Walicki, nr 49.
- XXIX.
1. KSIĘGA otwarta, w rękę Marii /zaznaczony dukt pisma/. NAPIS na wstędze od archanioła.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - rewersy skrzydeł tryptyku.
 3. Zwiastowanie. Strona prawa - stojąca Maria, strona lewa - klęczący archanioł.
 4. Nieznany malarz, około 1470.
 5. Cerkiew filialna w Wołowcu.
 6. Muzeum Narodowe w Warszawie, nr inw 76650.
 7. Napis: AVE GRATIA PLENA DOMINUS TECUM.
 8. M. Walicki, nr 51.
- XXX.
1. NAPISY na wstęgach /1/ od Jezusa i /2/ w rękach apostołów.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - obraz środkowy tryptyku.
 3. Rozesłanie apostołów. Chrystus w otoczeniu apostołów: Szymona, Judy-Tadeusza, Jana, Filipa, Bartłomieja, Macieja, Mateusza, Jakuba st., Tomasza, Piotra, Jakuba mł., Andrzeja.
 4. Krąg Mistrza Chórów, około 1470.
 5. Kościół parafialny w Mikuszowicach, przedtem prawdopodobnie ^Katedra na Wawelu.
 6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. N.D. 19.
 7. Napisy: /1/ ITE IN ORBEM UNIVERSUM ET PREDICATE.
/2/ S. SIMON CHANANEUS IN PERSIAM
S. IUDAS THADEUS MESOPOTAMIAM
S. JOHANNES IN ASYAM

S. PHILIPPUS IN SIRHIAM
S. BARTHOLOMEUS IN CILICIAM
S. MATHIAS IN IUDEAM
S. MATHEUS ETHIOPIAM
S. JACOBUS MAIOR HISPANIAM
S. JACOBUS MINOR IHEROSOLIMAM
S. THOMAS IN INDIAM
PETRUS ROMAN ADYT
S. ANDREAS IN ACHIAM

8. M. Walicki, nr 68.

XXXI. 1. KSIĘGI zamknięte na półce, otwarte: na pulpicie przed św. Grzegorzem, w ręku anioła /zaznaczony dukt pisma/. NAPISY na wstęgach /1/ na wysokości głowy 1 /2/ u stóp św. Grzegorza.

2. Obraz /tempera na drewnie/ - awers kwatery tryptyku.
3. Strona prawa - klęczy anioł, strona lewa - przy pulpicie siedzi św. Grzegorz w stroju pontyfikalnym.
4. Krąg Mistrza Chórów, około 1470.
5. Kościół parafialny w Mikuszowicach, przedtem prawdopodobnie Katedra na Wawelu.
6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. N.D. 20.
7. Napisy: /1/ SANCTUS GREGORIUS PAPA
/2/ SANCTUS MATHEUS ...

8. M. Walicki, nr 69.

XXXII. 1. KSIĘGI otwarte, w ręku Hieronima 1 na pulpicie /zaznaczony dukt pisma/, zamknięte na pulpicie 1 półce. NAPIS na wysokości głowy św. Hieronima.

2. Obraz /tempera na drewnie/ - awers kwatery tryptyku.
3. Strona lewa - przy pulpicie siedzi św. Hieronim.
4. Krąg Mistrza Chórów, około 1470.
5. Kościół parafialny w Mikuszowicach, przedtem prawdopodobnie Katedra na Wawelu.
6. Muzeum Narodowe w Krakowie, inr inw. N.D. 21.
7. Napis: SANCTUS IERONIMUS ...

8. M. Walicki, nr 71.

- XXXIII. 1. KSIĘGA otwarta, w rąku podskarbiego /zaznaczony dukt pisma/.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - rewers kwatery tryptyku.
 3. Nawrócenie podskarbiego królowej Kandaki. Podskarbi siedzi na wozie ciągniętym przez konia, którego dośiada sługa, góry - strona prawa - miasto, dół - środek - głowa św. Filipa.
 4. Krąg Mistrza Chórów, około 1470.
 5. Kościół parafialny w Mikuszowicach, przedtem prawdopodobnie Katedra na Wawelu.
 6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. N.D. 21.
 8. M. Walicki, nr 72.
- XXXIV. 1. KSIĘGA otwarta na pulpicie przed Marią.
ZWÓJ /KARTA/ w rąku archanioła.
2. Obraz /tempera na drewnie/.
 3. Zwiastowanie. Strona prawa - przy pulpicie klęczy Maria, strona lewa - klęczy archanioł, za nim dwie postacie aniołów.
 4. Malarz Małopolski, po 1470.
 5. Z kaplicy kuśnierzy w kościele Mariackim w Krakowie.
 6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. N.D. 9.
 8. M. Walicki, nr 78.
- XXXV. 1. KSIĘGI otwarta, w rąku Marii, zamknięte w zdobionych oprawach na pulpicie i półce.
KARTA /pismo z trzema pieczęciami/ w rąku archanioła.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - rewers kwatery tryptyku.
 3. Zwiastowanie. Środek - klęcząca Maria /w głębi pulpitu/, strona lewa - archanioł.
 4. Mistrz Matki Boskiej Bolesnej, około 1479/1480.
 5. Z kaplicy św. Krzyża w Katedrze na Wawelu.
 6. Kaplica Czartoryskich w Katedrze, w Krakowie.
 8. M. Walicki, nr 80.
- XXXVI. 1. KSIĘGI otwarte, w rękach uczonych /zaznaczony dukt pisma/, zamknięte na podłodze i półce, oprawy zdobione.
KARTKA złożona, zapisana.
MATERIAŁY I NARZĘDZIA PISARSKIE.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - awers skrzydło lewe.

3. Chrystus wśród uczonych. Na środku Chrystus w otoczeniu uczonych i Marii /w głębi stół/.
 4. Mistrz Matki Boskiej Bolesnej, około 1470/1480.
 5. Z kaplicy św. Krzyża w Katedrze na Wawelu.
 6. Kaplica Czartoryjskich w Katedrze, w Krakowie.
 8. M. Walicki, nr 82.
- XXXVII.
1. KSIĄŻKI w rękę Marii, otwarta na pulpicie. NAPIS na taśmie od anioła.
 2. Miniatura.
 3. Zwiastowanie. Strona prawa - anioł, strona lewa - klęczy Maria.
 4. Po 1473.
 5. Kraków, BJ, Johannes de Janduno, Quaestiones super tres Aristotelis libros de anima, Wenecja 1473, Ink. nr 1776.
 6. Napis: AVE MARIA GRATIA PLENA ...
 7. A.M. Ciszewski, nr 41.
- XXXVIII.
1. KSIĘGI zamknięte, bogato zdobione, w rękach św. Urbana, św. Apolonii, mała - w rękę św. Otylii. NAPISY na ramie nad głowami świętych.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - rewersy skrzydeł tryptyku.
 3. Stojące postacie świętych z atrybutami męczeństwa.
 4. Monogramista "A" /Adam z Lublina?/, około 1477.
 5. Nie istniejąca kaplica św. Mikołaja w Katedrze na Wawelu.
 6. Kościół parafialny w Więclawicach.
 7. Napisy: S. URBANUS, S. VALENTIUS, S. OTILIA, S. HELENA, S. ZOFIA, S. APOLONIA, S. AFFRA, S. CLARA.
 8. M. Walicki, nr 93.
- XXXIX.
1. KSIĘGI: otwarta, w zdobionej oprawie, w rękę świętego.
 2. Rzeźba - fragment ołtarza Mariackiego, prawy żaglek nad łukiem szafy.
 3. Św. św. Ambroży i Augustyn w biskupich strojach pontyfikalnych.
 4. Wit Stwosz, 1477-1489.

5. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
 6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
 8. F. Kopera, nr 47.
- XL.**
1. KSIĘGA otwarta, w rękę świętego.
 2. Rzeźba - fragment ołtarza Mariackiego, lewy żaglelek nad łukiem szafy.
 3. Św. św. Grzegorz i Hieronim czytają razem.
 4. Wit Stwosz, 1477-1489.
 5. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
 6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
 8. F. Kopera, nr 46.
- XLI.**
1. KSIĘGI otwarte, w rękach uczonych, w rękę Jezusa, oprawa sakwowa.
 2. Płaskorzeźba - scena z zamkniętego skrzydła lewego ołtarza Mariackiego, kwatera środkowa.
 3. Jezus naucza w świątyni. Postać centralna - mały Jezus w otoczeniu uczonych /prawdopodobnie - strona prawa Zbigniew Oleśnicki, strona lewa - Kallimach, dół, strona lewa - pisarz, portret Heydeka, protektora Stwosza/, strona prawa - Maria i Józef.
 4. Wit Stwosz, 1477-1489.
 5. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
 6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
 8. F. Kopera, nr 21.
- XLII.**
1. KSIĘGA zamknięta, w rękę proroka /?/.
 2. Rzeźba /drewno polichromowane/ - fragment obramowania szafy ołtarza Mariackiego.
 3. Stojąca postać proroka /?/ z owiniętą głową.
 4. Wit Stwosz, 1477-1489.
 5. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
 6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
 8. T. Dobrowolski 2, nr 53.

- XLIII. 1. KSIĄŻKA otwarta, w zdobionej oprawie, w rękę św. Piotra.
2. Rzeźba /drewno polichromowane/ - scena główna ołtarza Mariackiego.
3. Zaśnięcie Marii. Postać centralna - Maria podtrzymywana przez apostoła Jakuba, w otoczeniu pozostałych apostołów.
4. Wit Stwosz, 1477-1489.
5. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
7. F. Kopera, tablica po stronie 48.
- XLIV. 1. KSIĘGI otwarta, przed Marią, w rękach apostołów.
2. Płaskorzeźba /drewno polichromowane/ - kwatera dolna prawego skrzydła otwartego ołtarza Mariackiego.
3. Zesłanie Ducha św. Postać centralna - Maria w otoczeniu apostołów.
4. Wit Stwosz, 1477-1489.
5. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
8. F. Kopera, nr 36.
- XLV. 1. KSIĘGI otwarta - przed Marią, zamknięta - na pulpicie.
2. Płaskorzeźba /drewno polichromowane/ - kwatera główna lewego skrzydła otwartego ołtarza Mariackiego.
3. Zwiastowanie. Strona prawa - stoi anioł, strona lewa - klęczy Maria.
4. Wit Stwosz, 1477-1489.
5. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie.
8. T. Dobrowolski 2, nr 11.
- XLVI. 1. NAPISY na wstęgach, trzymane przez aniołów.
2. Obraz /tempera na drewnie/.
3. Matka Boska Anielska. Matka Boska z Dzieciątkiem w otoczeniu aniołów.

4. Malarz Małopolski, około 1480.
 6. Muzeum klasztorne w Szczyrzcycu.
 7. Napisy: AVE REGINA CAELORUM MATER
REGIS ANGELORUM O MARIA
FUNDE PRECES AD FILIUM PRO SALUTE ...
/F/ IOS VIRGINUM VELUT ...
 8. M. Walicki, nr 97.
- XLVII.
1. KSIĘGI zamknięte, w rękach Jezusa i św. Jana Chrzciciela.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - obraz środkowy polptyku.
 3. Sacra Conversazione. Matka Boska z Dzieciątkiem na ręku w otoczeniu św. św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty.
 4. Krąg Mistrza Tryptyku z Dębna, około 1490-1500.
 5. Kościół parafialny w Dobczycach.
 6. Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. 165295 a i b.
 8. M. Walicki, nr 118.
- XLVIII.
1. KSIĘGA otwarta przed Marią.
NAPIS na wstędze od archanioła.
 2. Płaskorzeźba - głowica 6 kolumny baldachimu nagrobka Kazimierza Jagiellończyka.
 3. Zwiastowanie. Strona prawa - Maria, strona lewa - archanioł.
 4. Wit Stwosz, Jorg Huber z Passawy, 1492 lub 1494.
 5. Kaplica św. Krzyża w Katedrze w Krakowie.
 6. Kaplica św. Krzyża w Katedrze
 7. Napis: AVE ...
 8. P. Skubiszewski, nr 65.
- XLIX.
1. KSIĘGA zamknięta, w zdobionej oprawie, w ręku biskupa.
NAPIS wokół płyty.
 2. Płaskorzeźba - płyta nagrobna Zbigniewa Oleśnickiego.
 3. Stojąca postać biskupa w stroju pontyfikalnym.
 4. Wit Stwosz, 1495.
 5. Katedra gnieźnieńska.
 6. Katedra gnieźnieńska.
 7. Napis: SBIGNEO DE OLESCHNICZA ARCHIEP/ISCOP/ O PRIMATI || Q/V/E GNEZHEN/SI/SVM/M/O CONSILIO ET ANIMI MAGNITVDINE PRESTANTI DICTATO/RI/ || AC PARENTI PATRIE FAMILIA SATO/I/ CRVCI || RIA DAMBNO VVILGO NV/N/CVPATA QVARTO NONAS FEBRVA/R/IAS MORTVO M^OCCCCLXXXIII.

8. P. Skubiszewski, nr 115.

- I. 1. KSIĘGA zamknięta w zdobionej oprawie, w rękę biskupa.
NAPIS na ościowej ścianie tumbi.
2. Płaskorzeźba - płyta wierzchnia tumbi Piotra z Bnina.
3. Leżąca płasko postać biskupa w stroju pontyfikalnym.
4. Wit Stwosz, prawdopodobnie 1496.
5. Katedra włocławska.
6. Katedra włocławska, kaplica św. Józefa.
7. Napis: PETRO DE BNINO VLADISLAVIENSI || PONTIFIA RELIGIOSO
ET SAPIENTI || POSITVM || PROCVRATIONE CALLIMACHI
EXPE/R/IE/N/TIS || AMICI CONCORDISSIMI || ANNO
M^OCCCCCLXXXIII.

8. P. Skubiszewski, nr 97, 99.

- II. 1. KSIĘGI zamknięte, w bogatych oprawach, na półkach.
DOKUMENT z pieczęcią, w rękę uczonego.
NARZĘDZIA PISARSKIE.
NAPIS.
2. Płaskorzeźba - płyta epitafijna Filipa Kallimacha.
3. Z lewej strony pracowni, przy pulpicie siedzi uczoney -
Filip Kallimach.
4. Wit Stwosz, 1496-1516.
5. Kościół Dominikanów w Krakowie.
6. Kościół Dominikanów w Krakowie.
7. Napis: PHILIPVS CALLIMACHVS EXPERINS · NACIONE THVSCVS
VIR DOCTISSIMVS || VTRIVQVE FORTVNE EXEMPLVM IMI-
TANDVM · ATQVE OMNIS VIRTVTIS CVLTOR || PRECIPVVS ·
DIVI OLIM CASIMIRI · ET IOHANNIS ALBERTI POLONIE
REGV/M/ || SECRETARIVS ACCEPTISSIMVS · RELICTIS IN-
GENII · AC RERVV A SE || GESTATVM PLVRIBVS MONV-
MENS CVM SVLMO OMNIVM BO || NORVM MEMORE · ET REGIE
DOMVS ATQVE HVIVS REIPVBLICE || INCOMMODO · ANNO
SALVTIS NOSTRE MCCCCLXXXVI CAL || ENDIS NOVEMBRIS
VITA DECEDENS HIC SEPVLTVS EST.

8. P. Skubiszewski, nr 131.

- III. 1. KARTY-DOKUMENTY opatrzone pieczęciami, w rękach króla i
dostojnika świeckiego.
2. Obraz /tempera na drewnie/ - awers skrzydła lewego try-
ptyku.

3. Świadczenie Piotrowina. Centralna postać - król Bolesław Śmiały, strona prawa - biskup św. Stanisław Szczepanowski w stroju pontyfikalnym, prowadzący wskrzeszonego Piotrowina, za nimi duchowni, strona lewa - ludzie świeccy.
 4. Mistrz Tryptyku ze Starego Bielska, przed 1500.
 5. Kościół parafialny św. Stanisława w Starym Bielsku.
 6. Kościół parafialny św. Stanisława w Starym Bielsku.
 8. M. Walicki, nr 125.
- LIII.
1. KSIĘGI otwarte, przed osobami duchownymi.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - rewers skrzydła prawego tryptyku.
 3. Kanonizacja św. Stanisława. Strona prawa - biskupi i duchowni, środek - kardynałowie, strona lewa - papież przed pulpitem, góra - mała postać biskupa w stroju pontyfikalnym - św. Stanisława.
 4. Mistrz Tryptyku ze Starego Bielska, przed 1500.
 5. Kościół parafialny św. Stanisława w Starym Bielsku.
 6. Kościół parafialny św. Stanisława w Starym Bielsku.
 8. M. Walicki, nr 127.
- LIV.
1. KSIĘGI otwarte, w rękach św. św. Leonarda i Wawrzyńca.
 2. Obraz /tempera na drewnie/ - obraz środkowy tryptyku.
 3. Postacie trzech świętych z atrybutami świętości, św. św. Leonard, Wawrzyniec w strojach duchownych, św. Florian w zbroi.
 4. Malarz Małopolski, około 1500.
 5. Kościół św. Leonarda w Lipnicy Murowanej.
 6. Kościół św. Leonarda w Lipnicy Murowanej.
 8. M. Walicki, nr 111.

Podsumowanie

Podsumowanie składa się z części indeksowej podzielonej na dziewięć zagadnień, odsyłającej do katalogu /cyfry rzymskie oznaczają odpowiednie pozycje katalogowe/ jednocześnie połączonej z krótkimi omówieniami liczbowymi oraz z części przedstawiającej wnioski wypływające z przebadanego materiału.

1. Dzieła sztuki, w których występuje książka, pismo, materiały i narzędzia pisarskie:

obrazy tablicowe	II-VI, XII-XV, XVIII-XXXVI, XXXVIII,
/malarstwo ołtarzowe	XLVI, XLVII, LIII-LIV
i epitafijne/	
rzeźba	XXXIX, XL, XLII, XLIII
płaskorzeźba	VII, XLI, XLIV, XLV, XLVIII-LI
/w tym epitafijna/	
malarstwo ścienne	X, XVI, XVII
miniatura	VIII, XI, XXXVII
witraż	IX
sztuka użytkowa	I
/ornat/	

Wśród 54 dzieł sztuki, w których występują: książka, materiały i narzędzia pisarskie, pismo, najliczniejszą grupę stanowią obrazy tablicowe. Jest ich bowiem 34, co stanowi około 63% zbioru. Stosunkowo liczna jest także reprezentacja płaskorzeźb - 8 /około 15%/, 4 rzeźby stanowią około 7% całego zbioru dzieł sztuki. Po 3 przedstawiciele mają miniatura i malarstwo ścienne, odpowiednio jest to po 5,5% zbioru. Pojedyncze egzemplarze /w przybliżeniu po 2%/ stanowią witraż i ornat.

2. Przedstawienia /tematy/, w których występuje książka, pismo, materiały i narzędzia pisarskie.

A. Sceny z życia Marii

Zwiastowanie	I, VII, XI, XXI, XXIV, XXIX, XXXIV, XXXV, XXXVII, XLV, XLVIII
Zaśnięcie	IX, XIV, XLIII
Koronacja	XXII

B. Sceny z życia Jezusa

Jezus naucza w świątyni	XXXVI, XLI
Ukrzyżowanie	VI
Misericordia Domini	XV

C. Przedstawienia i sceny z życia świętych

św. Ambroży	XXXIX
św. Apollonia	XXXVIII
św. Augustyn	X, XXXIX

św. Filip	XXVIII
św. Grzegorz	XII, XXXI, XL
św. Hieronim	XXXII, XL
św. Jakub mł.	XXVI, XXVIII
św. Jan Chrzczciel	XLVII
św. Jan Ewangelista	VI, XVIII, XXII
św. Leonard	XXII, LIV
św. Marcin	XXIII
św. Mateusz	XXVI
św. Mikołaj	XIX, XXIII
św. Otylia	XIII, XXXVIII
św. Paweł	I, XXII
św. Piotr	XLIII
św. Stanisław	II, XXIII
św. Urban	XXXVIII
św. Wawrzyniec	LIV
św. Wojciech	II, XXIII, XXV
D. Scena z Marią, Jezusem i świętymi tzw. Sacra Conversazione	XXVI, XXVIII, XLVII
E. Przedstawienia i sceny z życia duchownych	
postacie biskupów	VII, XVII, XXIII, XLIX, L
św. Augustyn nadający regułę	X
kanonizacja św. Stanisława	LIII
F. Sceny z życia uczonych	
dysputa doktorów	IV
uczony w pracowni	XXXII, LI
G. Sceny z Nowego Testamentu	
nawrócenie podskarbiego królowej Kandaki /Dz. Ap. 8, 26-40/	XXXIII
nawrócenie św. Pawła /Dz. Ap. 9, 1-9/	XXVII
zesłanie Ducha św. /Dz. Ap. 2, 1-4/	XLIV
rozesłanie apostołów /Mt. 28, 16-20/	XXX
H. Sceny hagiograficzne	
świadeotwo Piotrowina	LII

I. Epitafia rycerskie XII, XX

Dla dalszych rozważań zsumujmy dzieła sztuki według podziału na tematy.

A. Sceny z życia Marii	15 dzieł sztuki
B. Sceny z życia Jezusa	4 dzieł sztuki
C. Przedstawienia i sceny z życia świętych	34 dzieła sztuki
D. Sacra Conversazione	3 dzieła sztuki
E. Przedstawienia i sceny z życia duchownych	7 dzieł sztuki
F. Sceny z życia uczonych	3 dzieła sztuki
G. Sceny z Nowego Testamentu	4 dzieła sztuki
H. Sceny hagiograficzne	1 dzieło sztuki
I. Epitafia rycerskie	2 dzieła sztuki

Liczba poszczególnych tematów jest potwierdzeniem pewnych, ogólnych zjawisk zachodzących w sztuce XIV i XV wieku. Dotyczy to, między innymi, dużej popularności hagiografii, która znalazła odbicie w licznych dziełach sztuki. Bardzo popularne są także ilustracje cyklu maryjnego, zwłaszcza Zwiastowanie oraz ilustracje wydarzeń z Nowego Testamentu.

3. Wygląd zewnętrzny /format i oprawa/, ujęcie, ilość, umiejscowienie książek występujących w dziełach sztuki.

Wygląd zewnętrzny

duży	IV, VII-X, XII, XVII-XIX, XXII-XXVI, XXVIII, XXIX, XXXI-XXXVI, XLVII-LI, LIII, LIV
format	
mały	II, III, VI, XIV, XVI, XXXVII, XLIII
bogata	III, IV, XVIII, XXIII, XXVI, XXVIII, XXXV, XXXVI, XXXVIII, XXXIX, XLIII, XLIX-LI
oprawa	
prosta	II, VI, XIII, XXII, XXVIII, XXXVIII

Ujęcie

książka otwarta I, II, IV, VI-X, XIV, XVI, XXIV, XXV, XXIX, XXXI-XXXVII, XXXIX-XLI, XLIII-LXV, XLVIII, LII, LIV

książka zamknięta III, IV, VII, XII-XIV, XVII-XIX, XXII, XXIII, XXVI, XXVIII, XXXI, XXXII, XXXV, XXXVIII, XLII, XLV, XLVII, XLIX-LI

Liczba	
książka pojedyncoza	I-III, VI, VIII-X, XII, XIII, XVI, XVIII, XIX, XXIV, XXV, XXIX, XXXIII, XXXIV, XXXIX, XL, XLII, XLIII, XLVIII-L, LIV
książki w większych skupiskach	IV, XIV, XVII, XXII, XXIII, XXVI, XXVIII, XXXI, XXXII, XXXV, XXXVI, XXXVIII, XLI, XLIV, XLV; XLVII, LI, LIII
Umiejscowienie	
w rękę	I-IV, VI, VII, X, XII-XIV, XVII-XIX, XXII-XXVI, XXVIII, XXIX, XXXI-XXXIII, XXXVI-XLIV, XLVI, XLIX, L, LIII, LIV
na pulpicie	I, VIII, IX, XVI, XXXI, XXXIV, XXXVII, XLV, XLVIII, LIII
na półce	IV, XXXII, XXXV, XXXVI, LI
na podłodze	IV, XXXVI
na krześle	XIV
Format	29 dużych książek 7 małych książek
Oprawa	14 bogatych 6 prostych
Ujęcie	28 otwartych książek 23 zamknięte książki
Liczba	25 pojedynczych książek 18 w większych skupiskach
Umiejscowienie książek	37 w rękę 10 na pulpicie 55 na półce 2 na podłodze 1 na krześle

Tam, gdzie było to możliwe określono format, rodzaj oprawy, ujęcie, liczba i umiejscowienie książek występujących w dziełach sztuki. Oprawy są przeważnie bogate. W sposobie ujęcia tematu przeważa książka otwarta. Najczęściej jest ona trzymana w rękę przez rozmaite postacie.

4. Właściciele i użytkownicy książki występującej w dziełach sztuki

A. Jezus III, XXVI, XXVIII, XLI, XLVII

B. Maria	I, VIII, IX, XIV, XVI, XXIV, XXIX, XXXIV, XXXV, XXXVII, XLIV, XLV, XLVII
C. Święci i święte	I, II, VI, X, XII, XIII, XVIII, XIX, XXII, XXIII, XXV, XXVI, XXVIII, XXXI, XXXII, XXXVI, XXXIX, XL, XLIII, XLIV, XLVII
D. Duchowni	VII, X, XVII, XXII, XLIX, L, LIII
E. Uczni	IV, X, XXXII, XXXVI, XLI, XLIX, LI
F. Dostojnicy świeccy	XXXIII, LII

Najliczniejszą grupę właścicieli i użytkowników książek stanowią święci i święte /24 przedstawień/, Maria /13 dzieł sztuki/. Uczni i duchowni także posługują się książką /po 7 przykładów/, widzimy ją także w ręku Jezusa /5 przedstawień/ oraz dostojników świeckich /2 dzieła sztuki/.

5. Umieszczenie, liczba, umiejscowienie /w stosunku do osoby, której napis dotyczy/ napisów występujących w dziełach sztuki

Umieszczenie

na wstędze	I, V, XV, XVIII, XX-XXII, XXIV, XXVII, XXIX-XXXII, XXXVII, XLVI, XLVIII
na tabliczce	XI
na ramie	II, XII, XX, XXIII, XXXVIII, XLIX
w książce	X

Liczba

słowo pojedyncze	II, XXIII, XXXI, XXXII, XXXVIII
zdania	V, X-XII, XV, XVIII, XX-XXII, XXIV, XXVII, XXIX, XXX, XXXVII, XLVI, XLVIII-LI

Umiejscowienie napisu /w stosunku do osoby, której dotyczy/

w ręku	X, XVIII, XX-XXII, XXIV, XXIX, XXX, XLVI
w pobliżu	I, II, V, XI, XII, XX, XXIII, XXVII, XXIX-XXXII, XXXVII, XXXVIII, XLVIII, XLIX
na osobnej tablicy	L, LI

Na ogół napisy wykonane są pismem gotyckim, chociaż zdarzają się także przykłady występowania majuskuły humanistycznej /L, II/. Najczęściej napisy umieszczano na wstędze /16 przykładów/, zarejestrowano również obecność napisów na ramie /6 przykładów/ oraz na tabliczce i w książce /po 1 przykładzie/. W 19 przypadkach zaobserwowano inskrypcje w postaci zdań, w 5 były to pojedyncze słowa.

Napisy zwykle znajdują się w pobliżu postaci /16 przykładów/, w jej rękę /9 przykładów/. Tylko w 2 przypadkach umieszczono je na osobnej tablicy.

6. Osoby, do których odnoszą się napisy

A. Maria	XI, XXI, XXII, XXIV, XXIX, XXXVII, XLVI, XLVIII
B. Jezus	XXVII
C. Święci	II, XXIII, XXVII, XXXI, XXXII, XXXVIII
D. Duchowni	X, XXIII, XXXI
E. Zmarli duchowni świeccy	XLIX, L XII, XX, LI

Napisy odnoszą się głównie do Marii /8 przedstawień/, następnie do świętych /6/, zmarłych i to zarówno świeckich /3/, jak i duchownych /2/ oraz duchownych /3/ i Jezusa /1/.

7. Osoby, które przekazują treści wyrażone za pomocą pisma

A. Maria	XVIII, XXI
B. Jezus	XXVII, XXX
C. Święci	X, XVIII, XXI, XXVII, XXX
D. Aniołowie	I, XXII, XXIV, XXIX, XXXVII, XLIV, XLVIII
E. Ludzie świeccy	I, V, XX

Treści wyrażone za pomocą pisma przekazują:

Aniołowie	7
Święci	5
Ludzie świeccy	3
Maria	2
Jezus	2

8. Występowanie quasi napisów, tzn. symbolicznego zaznaczenia obecności pisma

XXIV, XXIX, XXXI-XXXIII, XXXVI

9. Materiały i narzędzie pisarskie występujące w dziełach sztuki

Narzędzia pisarskie

kałamarz	} IV, XXXVI	} LI
pióro		
piórnik		
nożyczki		
nożyk do przecinania piór		

Materiały pisarskie

kartka	IV, XXXVI

Książka występująca w dziełach sztuki zebranych w katalogu rysuje się jako symbol wieloznaczny. Przede wszystkim jest ona chrześcijańskim symbolem wyroków boskich, zbiorem prawdziwej nauki, czy praw danych od Boga. W tym sensie towarzyszy Marii, lub świętym, którzy z niej korzystają jako osoby szczególnie uprzywilejowane, podporządkowane woli bożej. Posługuje się nią także Jezus w dyskusjach z uczonymi, prezentując tę właśnie prawdziwą naukę, Verbum Dei.

W XV wieku następuje rozszerzenie symboliki: książka zaczyna występować nie tylko jako symbol wiary, ale i nauki moralnej oraz treści intelektualnych. Pojawia się również symbolika o charakterze świeckim dostosowana do praktycznego zastosowania książki czy pisma. Wysłannik z nieba w Zwiastowaniu przynosi Marii pismo z kancelarii niebieskiej opatrzone pieczęciami. Bolesław Śmiały sprawuje sądy z dokumentem w ręce - symbolem władzy opartej na prawie pisanym. Książka traktowana jako narzędzie pracy pojawia się w nowym typie ikonograficznym tzw. "uczony w pracowni", czy w przedstawieniach duchownych.

Zauważono pewne tematy - stereotypy, w których występowanie książki lub pisma jest regułą niezależną od formy dzieła sztuki np. Zwiastowanie, przedstawienia świętych. Niestety nie można określić żadnej prawidłowości i przyporządkować pewnej formy książki określonej sytuacji czy osobie np. św. Wojciech za każdym razem pojawia się z inną i inaczej ujętą książką - II nieduża, otwarta, XXV duża, otwarta, XXIII bogato zdobiona, duża, zamknięta.

Natomiast interesujący jest, dokonany w oparciu o kryteria wyróżnione przez M. Wallisa¹⁷, podział napisów, ze względu na funkcję, jaką pełnią w dziełach sztuki:

- napisy informujące o przedstawionych osobach i zdarzeniach, ułatwiające identyfikację osoby lub zdarzenia, podkreślające cechę osoby przedstawionej

- napisy - wypowiedzi osób przedstawionych

- napisy - inwokacje, prośby o modlitwę.

Quasi napisy zaobserwowane w dziełach sztuki mogą być przejawem realizmu XV wiecznego i jako takie podkreślać istnienie słowa pisanego i jego ważność, mogą też stanowić element jedynie kompozycyjno-dekoracyjny.

Dzięki starannemu i dokładnemu odtworzeniu rzeczywistości artyści średniowieczni, poprzez swoje dzieła, przekazali znaczną wiedzę o książce tego okresu, jej wyglądzie zewnętrznym, sposobie przechowywania i umieszczania we wnętrzach, a także o materiałach i narzędziach pisarskich.

Wydaje się, że poprzez całościowe badanie sztuki XIV i XV wieku pod kątem występowania w niej książki i pisma oraz ich właścicieli i użytkowników można by było w sposób istotny wzbogacić wiedzę o kulturze książki tego okresu.

W średniowieczu dzieło sztuki pełniło funkcje dydaktyczne i użytkowe w wielkim systemie ideologiczno-społecznym. Wydarzenia i osoby posiadały znaczenie ze względu na ideę, którą unoczniały. Zestawienia obrazów i schematy ikonograficzne były zrozumiałe tylko przy zastosowaniu odpowiedniego klucza symbolicznego¹⁸. Jednak "symbolika sztuki przedstawiającej była odbierana w całości pełni przez grupy o dobrym wykształceniu teologicznym i właściwej znajomości języka średniowiecznej alegorii"¹⁹. Tylko te grupy odbiorców mogły w pełni ocenić i zrozumieć sens przedstawień typologicznych, tzn. przedstawień wykazujących analogie pomiędzy Starym i Nowym Testamentem, traktujących pewne sytuacje opisane w Starym Testamencie jako przepowiednie wydarzeń z Nowego Testamentu. Pomagały im, w identyfikacji scen i osób, napisy znajdujące się w dziełach sztuki. Dla odbiorcy masowego dzieła sztuki było układem wizualnym, piktoralną narracją o zdarzeniach. Napisy miały dla tego typu odbiorcy znaczenie magiczne, tajemnicze znaki były czymś doniosłym choć niezrozumiałym²⁰.

Możliwość odbioru była więc uzależniona od wiedzy odbiorcy, ale również i od dostępności dzieła sztuki. Obok dzieł, które miały być odczytane przez tłumy, były i takie, które z natury były przeznaczone dla wąskiego kręgu odbiorców. Pozostaje zastanowić

się nad zasięgiem oddziaływania innych dzieł sztuki znajdujących się w kościołach. Przepisy synodalne zobowiązywały wiernych do uczestnictwa w życiu liturgicznym swojej parafii²¹. Niestety na podstawie dość ogólnikowych danych dotyczących uczestnictwa wiernych w nabożeństwach trudno jest określić liczbę ludzi, którzy zetknęli się ze sztuką kościelną. Choć, bez wątpienia, oddziaływanie tej sztuki było najszersze. Na podkreślenie zasługuje fakt, że dzieła sztuki miały znacznie większy krąg odbiorców niż jakiegokolwiek inne wytwory kultury, kształtowały masową wyobraźnię i zaspokajały potrzeby ludzi z różnych kręgów i środowisk społecznych.

Summary

This article deals with the culture of the book in the 14th and 15th century art in Małopolska. It is a methodological attempt the aim of which is to search for a relation between late Middle Ages expansion of the written text and the art of this period. The source is a catalogue consisting of descriptions of works of art dealing with the book, the writing, as well as printing materials and tools. On this basis an attempt was made to answer questions concerning: the promotion of patterns of the culture of the book in the 14th and 15th centuries; the existence and the repetitiveness of iconographic motives under research; the occurrence of the figures of people accompanied by the book, the role of writing in the works of art.

Przypisy

¹ Artykuł ten obejmuje fragmenty mojej pracy magisterskiej pt.: "Kultura książki w sztuce polskiej późnego średniowiecza /XIV-XV wiek/ - krąg małopolski", napisanej pod kierunkiem doc. dr hab. B.Potkowskiego w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego /lutym 1982/.

² Zob. B.Potkowski, Pismo i społeczeństwo w Polsce późnego średniowiecza /XIV-XV wiek/, "Przegląd Humanistyczny" 1978, nr 12, s. 35-52, 1979, nr 1, s. 41-45.

³ Por. E.Potkowski, Produkcja książki rękopiśmiennej w Polsce w XV stuleciu, W: Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi, pod red. E.Bieńkowskiej, Warszawa 1980, zesz. 4, s.13.

⁴ Z.Kozłowska-Budkowa, Cathedralis. Sprawozdania PAN 52/1951/ nr 4, s. 289, zob. też W.Semkowicz, Paleografia łacińska, Kraków 1951, s. 403, A.Gieysztor, Zarys dziejów pisma łacińskiego, Warszawa 1973, s. 112.

⁵ E.Potkowski, Produkcja książki rękopiśmiennej ... s. 32.

⁶ Por. M.Walicki, Złoty widnokrąg, Warszawa 1965, s. 30, por. także Historia sztuki polskiej, t. 1 pod red. T.Dobrowolskiego, Kraków 1965, s.196.

⁷ E.Potkowski, Produkcja książki rękopiśmiennej..., s.67.

⁸ Zob. W.Szełlińska, Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI w., Wrocław-Warszawa-Kraków 1966.

⁹ E.Potkowski, Produkcja książki rękopiśmiennej..., s.37.

¹⁰ I.Zathey, Historia Biblioteki Jagiellońskiej, t.1, cz. I, Kraków 1966, s. 46.

¹¹ Tamże, s. 47, 48.

¹² Tamże, s. 86.

¹³ Tamże, s. 34.

¹⁴ Tamże, s. 129, 130.

¹⁵ Zob. A.Chmiele, Księgi radzieckie kazimierskie, 1369-1381 i 1385-1402, Kraków 1932.

¹⁶ Skróty zastosowane w katalogu:

Z.Ameisenowa - Z. Ameisenowa, Średniowieczne malarstwo naścienne w Krakowie, "Rocznik Krakowski" T. 19: 1923, s.62-115

T.Dobrowolski 1 - T.Dobrowolski, Sztuka Krakowa, Kraków 1978.

T.Dobrowolski 2 - T.Dobrowolski, Wit Stwos. Oltarz Mariacki epoka i środowisko, Kraków 1980.

F.Kopera - F.Kopera, Wit Stworz w Krakowie, "Rocznik Krakowski" T. 10:1907.

A.M.Olszewski - A.M.Olszewski, Pierwowzory graficzne późnogotyckiej sztuki małopolskiej. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1975.

H.Pieńkowska - H.Pieńkowska, Średniowieczna pracownia miniatorska w Krakowie, "Rocznik Krakowski" T. 32: 1951, zesz. 2.

A.Przeździecki - A.Przeździecki, E.Rastawiecki, Wzory sztuki średniowiecznej i z epoki odrodzenia po

E.Rastawiecki koniec wieku XVII w dawnej Polsce, t.1, Warszawa - Paryż 1853-1855.

P.Skubiszewski - P.Skubiszewski, Rzeźba nagrobna Wita Stwosza, Kraków 1957.

M.Walicki - M.Walicki, Malarstwo polskie. Gotyk. Renesans. Wczesny manieryzm, Warszawa 1961.

17 M.Wallis, Napisy w obrazach, "Studia Semiotyczne" 2: 1971, s. 44-48.

18 Wstęp do historii sztuki, t.1, pod red. P.Skubiszewskiego, Warszawa 1973.

19 Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średnio-wiecza, pod red. B.Geremka, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, przedmowa.

20 Por. M.Wallis, op.cit., s. 49,50.

21 Zob. Historia Kościoła w Polsce, pod red. B.Kumora, Z.Ober-tyńskiego, t.I, cz. 1, Poznań-Warszawa 1974, s.246.